

بررسی تأثیر سازمان‌های غیردولتی بر توسعه اجتماعی در استان هرمزگان

آبتین امیری*

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر سازمان‌های غیردولتی فعال استان هرمزگان در زمینه توسعه اجتماعی تدوین شده است. سازمان‌های غیردولتی درجهان امروز به مهمترین ابزار مشارکت اجتماعی مردم تبدیل شده‌اند و نقش مهمی را در انسجام اجتماعی و مسئولیت پذیری شهروندان ایفاء می‌کنند. رابطه سازمان‌های غیردولتی با «حقوق عمومی» بسیار عمیق است و یکی از بسترهای تحقق حقوق ملت، فراهم کردن امکان مشارکت مردم در اداره امور جامعه است و از این زاویه، سازمان‌های غیردولتی نقشی فعال و تأثیرگذار برعهده دارند.

در این پژوهش با استفاده از تحقیقات میدانی، تأثیرگذارترین فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در استان شناسایی شده است و سپس هر یک از این موضوع‌ها مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. از منظر دیگر با اتکاء بر جامعه آماری مقایسه میان نگرش و رفتار مخاطبان در مناطقی که سازمان‌های غیردولتی فعالیت داشته‌اند و مناطقی که فعالیت نداشته‌اند؛ صورت گرفته است که مجموعه تحلیل‌ها و داده‌ها نشان‌دهنده تأثیر مثبت سازمان‌های غیردولتی بر توسعه اجتماعی و انسانی در استان هرمزگان می‌باشد.

کلید واژه‌ها: حقوق عمومی، سازمان‌های مردم نهاد، توسعه اجتماعی، توسعه انسانی

مقدمه

امروزه گسترش مشارکت عمومی در عرصه‌های مختلف به یکی از معیارهای توسعه یافتگی جوامع و راهکاری مناسب برای تحقق «حقوق عمومی» تبدیل شده است، چرا که سازمان‌های

غیردولتی و مردم نهاد مؤثرترین عامل مشارکت عمومی فعال در جامعه محسوب می‌شوند. متأسفانه علی‌رغم فعالیت‌های مؤثر سازمان‌های غیردولتی و مردم نهاد در جوامع توسعه یافته هنوز ماهیت و امکان تأثیر گذاری این سازمان‌ها به طور دقیق و کارشناسانه مورد ارزیابی قرار نگرفته است و نوع رابطه دولت - مردم با این سازمان‌ها در حد ابهام باقی مانده است. بر خلاف جوامع توسعه یافته که در آن‌ها سازمان‌های مردم نهاد، تأثیری عمیق و مستقیمی بر توسعه اجتماعی و اداره امور جامعه دارند و علی‌رغم این که فعالیت نادر این سازمان‌ها در کشور ما ایران و مناطق محلی مثل هرمزگان با کارآمدی و نتایج مثبت همراه بوده است، اما عدم اطلاع رسانی مناسب در این خصوص باعث شده است تا ابعاد کاری سازمان‌های مردم نهاد تا حد زیادی برای عموم مبهم باقی بماند. بررسی نقش سازمان‌های غیر دولتی در استان‌های کمتر توسعه یافته از اهمیت دو چندان برخوردار است. زیرا بنا به تجارب به دست آمده، این سازمان می‌تواند نقش مؤثری در توسعه اجتماعی شهروندان ایجاد کنند. در این جا ما به دنبال بررسی تأثیر نقش سازمان‌های غیر دولتی بر توسعه اجتماعی استان هرمزگان هستیم؛ امید است بتوانیم این تأثیر گذاری را از زاویه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار داده و به اهداف مورد نظر دست یابیم.

تعریف سازمان‌های غیردولتی

سازمان‌های غیردولتی مثل هر پدیده اجتماعی با تعاریف متفاوتی مواجه هستند، این سازمان‌ها با نهادها و ارگان‌های مختلف داخلی و خارجی در ارتباط بوده و همین امر سبب شده بر مبنای نوع ارتباطشان تعاریف مختلفی برای آن‌ها ارایه شود.

الف. از دید نهادهای بین‌المللی

۱ - اداره اطلاعات عمومی سازمان ملل

به هر سازمان غیردولتی و داوطلبانه‌ای اطلاق می‌شود که در سطح محلی، ملی یا بین‌المللی فعالیت دارد و افرادی با علایق مشترک آن را اداره می‌کنند. خدمات انسان دوستانه، توجه دادن مردم به اعمال دولت، نظارت بر سیاست‌های اتخاذ شده از سوی دولت و تشویق به مشارکت سیاسی در امور خارجه، در شمار فعالیت‌های این سازمان قرار می‌گیرد. سازمان‌هایی از این دست با تحلیل و کارشناسی امور، نقشی مشابه ساز هشدار دهنده را بازی می‌کنند. (بابایی، ۱۳۸۲: ۲۳).

۲ - شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل

هر سازمانی که بر اساس نهادهای دولتی یا موافقت نامه‌هایی بین دولت‌ها شکل نگرفته باشد، از دیدگاه تنظیم کنندگان قطعنامه، غیردولتی محسوب می‌شود. (گلشن پژوه، ۱۳۸۱: ۱۹).

ب - دستگاه‌های اجرایی جمهوری اسلامی ایران

۱. وزارت کشور

سازمان‌های غیردولتی به کلیه مؤسساتی اطلاق می‌شود که توسط گروهی از اشخاص حقیقی یا

حقوقی به صورت داوطلبانه تأسیس شده باشند و اهداف غیردولتی و غیرسیاسی را مطابق اساسنامه خود پیگیری کنند. (همان: ۳۰)

۲. مرکز امور مشارکت زنان

سازمان های غیردولتی که مجموعه ای از تشکلهای غیردولتی و نهادهای واسط در جامعه مدنی می باشند، متشکل از گروهی افراد داوطلب و دارای هدف یکسان که به صورت غیرانتفاعی و عام المنفعه، بدون وابستگی به دولت و در قالب تشکیلاتی سازمان یافته و متناسب در جهت اهداف و موضوع های معینی به فعالیت می پردازند. (خزایی، ۱۳۸۳: ۲۸)

۳. سازمان ملی جوانان

سازمان غیردولتی جوانان نهادی است با اهداف خیرخواهانه، دارای شخصیت حقوقی مستقل، غیر سیاسی، غیردولتی و غیرانتفاعی که برای انجام فعالیت داوطلبانه با گرایش های غیر سیاسی، بر اساس قانونمندی، اساسنامه مدون، رعایت چارچوب قوانین موضوعه کشور و مفاد آیین نامه های اجرایی آن فعالیت می کنند. این تشکلهای توسط جوانان تشکیل شده و خود آنها اداره کننده هستند. (همان: ۲۹)

بیان مسأله

امروزه واگذاری اداره امور جامعه به مردم تنها در مفهوم سیاسی آن (انتخابات) خلاصه نمی شود. بحث مشارکت مردمی یکی از اصول بنیادی حقوق عمومی است. نمی توان از حق مردم در اداره کشور سخن گفت اما ابزارها و راهکارهای آن را نادیده گرفت. «سلامون لستر» در این خصوص می گوید: «مشارکت اجتماعی، فرهنگی، علمی و مذهبی مردم را نباید کمتر از مشارکت سیاسی آنها در یک اجتماع قلمداد کرد، بلکه این نوع مشارکتها تکمیل کننده مشارکت سیاسی می باشند. مهم این است که مشارکت اجتماعی مردم راهی به سوی خود باوری اجتماعی، احساس کرامت، عزتمندی و مهمتر از همه افزایش نوع دوستی بگشاید. این نوع مشارکتها، ضامن کنترل بحران های اجتماعی و توسعه انسانی در نقاط مختلف دنیا هستند». (لستر، ۱۳۸۵: ۱۵)

در جوامع توسعه نیافته فرهنگ، مذهب، اقتصاد، فقرزدایی، آموزش، محیط زیست و... هر یک می تواند صحنه حضور عینی و ملموس مردم به صورت گروهی باشد. بر همین مبنا در دهه اخیر توجه و برنامه ریزی جامعی از سوی نهادهای مختلف برای تقویت و ساماندهی سازمان های غیر دولتی و مردم نهاد در ایران آغاز شده است. در استان هرمزگان نیز سازمان های مردم نهاد با اخذ مجوز از نهادهای مربوطه مثل سازمان ملی جوانان، دفتر امور اجتماعی استانداری، فرمانداری ها، اداره بهزیستی، سازمان محیط زیست و... فعالیت خود را آغاز نموده اند.

این سازمانها بنا به تخصص خود در مناطق و در میان اقشار مختلف مردم استان، خدماتی ارائه داده اند. ارزیابی و بررسی نقش خدمات بر توسعه اجتماعی، می تواند افق بهتری از کیفیت فعالیتها و میزان تأثیر گذاری بر جامعه شهری و روستایی ارائه دهد.

گسترش سازمان‌های غیر دولتی در استان هرمزگان

رشد و گسترش سازمان‌های غیر دولتی در استان هرمزگان به سال ۱۳۷۸ و تشکیل سازمان ملی جوانان، زیر نظر نهاد ریاست جمهوری بر می‌گردد. رویکرد واگذاری بخش‌های تخصصی نهادها به سازمان‌های مردم نهاد در دهه اخیر به تشکیل و آغاز فعالیت‌ها تشکل و سازمان مردم نهاد در استان هرمزگان ختم شد. استان هرمزگان مثل سایر استان‌های مرزی جنوب کشور در بسیاری از مناطق خود با محرومیت‌های ساختاری در عرصه فرهنگ، آموزش، خدمات اجتماعی و... دست و پنجه نرم می‌کند. همین امر سبب شد تا ضرورت گسترش فعالیت سازمان‌های مردم نهاد در استان هرمزگان بیش از پیش احساس شود. جداول زیر نمایانگر تعداد سازمان‌های غیردولتی بر مبنای نهادهای صادر کننده مجوز می‌باشد:

جدول ۱: تقسیم بندی سازمان‌های غیر دولتی استان هرمزگان
بر اساس نهادهای صادر کننده مجوز فعالیت در نیمه اول سال ۱۳۸۸

ردیف	نهاد صادر کننده مجوز	تعداد	مهمترین محور فعالیت سازمان‌های مرتبط
۱	سازمان ملی جوانان استان	۱۶۶	مذهبی، اجتماعی، مبارزه با اعتیاد، گردشگری
۲	سازمان بهزیستی استان	۲۶	امور خیریه، بیماری‌های خاص، دارالایتام
۳	دفتر امور اجتماعی استانداری هرمزگان	۱۸	خدمات اجتماعی، پژوهشی، فرهنگی
۴	فرمانداری های استان هرمزگان	۱۳	اجتماعی، مهارت های زندگی، مبارزه با اعتیاد
۵	سازمان محیط زیست	۱۱	محیط زیست (علمی - ترویجی)
۶	جمعیت هلال احمر	۹	مددکاری و یاری به آسیب‌های ناشی از حوادث غیرمترقبه

جدول شماره ۲: تقسیم بندی سازمان های مردم نهاد فَعَال در اساس مهمترین محورهای فَعَال تا نیمه اول سال ۱۳۸۸

ردیف	محور فَعَال	تعداد	مشرح فَعَال ها
۱	فرهنگی - مذهبی	۵۵	آموزش قرآن، احکام، هنری، نقاشی، گردشگری، پژوهش های فرهنگی
۲	آموزش مهارت های زندگی	۲۴	مشاوره، مبارزه با طلاق، مهارت های پیش از ازدواج، مهارت مشارکت اجتماعی، تربیت فرزندان
۳	خدمات اجتماعی	۲۳	مبارزه با اعتیاد، ارائه خدمات ورزشی، برگزاری کلاس های اوقات فراغت جوانان
۴	امور خیریه	۱۶	حمایت از فقرا و ایتم، جمع آوری صدقات و زکات، حمایت از بیماران و دانش آموزان نیازمند
۵	پژوهش	۱۴	انجام پژوهش های علمی و ارائه روش های کاربردی
۶	آموزش	۱۳	برگزاری کلاس های تقویتی، تشکیل جلسات علمی، حمایت از دانش آموزان نیازمند
۷	محیط زیست	۱۱	ارایه برنامه های ترویجی، پاکسازی سواحل، برگزاری مسابقات و جشنواره ها
۸	هلال احمر	۹	حمایت از آسیب دیدگان حوادث غیر مترقبه
۹	بیماری های خاص	۷	حمایت از بیماران خاص قلبی، سرطانی، معلولین، ناشنوایان و خونی
۱۰	مدرسه سازی	۳	ساخت مدارس در مناطق محروم در جهت جمع آوری مدارس کپری

منبع: گزارش سه ماهه دوم خانه (مجمع) سازمان های غیر دولتی استان هرمزگان

مبانی نظری پژوهش

- توسعه اجتماعی

«کوپر مری کامر خورد» در کتاب «سازمان های بین المللی و ظهور دموکراسی» در بخش دوم تحت عنوان «توسعه اجتماعی زیر بنای دموکراسی» می نویسد: «تحقق حقوق عمومی و آزادی های بنیادی در هر اجتماعی نیازمند تقویت زیر ساخت های اجتماعی و فرهنگی است. تجربه گویای آنست که هرگاه آگاهی در یک اجتماع ایجاد شد و توافقی نانوشته بر سر توسعه اجتماعی و فرهنگی میان دولت و ملت شکل گرفته، آن جامعه از بستر مناسب تری برای درک متقابل مردم از یکدیگر و درک دولت - ملت برخوردار بوده است. توسعه اجتماعی از طریق فقر زدایی، تقویت زیر ساخت های آموزشی، آشنایی از حقوق خود و احترام به حقوق دیگران، گسترش فَعَال های مدنی در میان تمامی اقشار، کنترل بحران های ویرانگر اخلاقی، افزایش روحیه مسؤلیت پذیری در

جامعه ممکن است. در جامعه‌ای که شرایط تحقق پارامترهای فوق فراهم نباشد، عموم مردم نه تنها برای حقوق دیگران احترام قایل نیستند، بلکه به آنچه که مستقیم یا غیر مستقیم به خودشان سود می‌رساند؛ بی‌توجهند». (کامرورد، ۱۳۷۹: ۵۵)

آنچه از این نظریه می‌توان استنباط کرد اینست که توسعه اجتماعی از پارامترهای مشخصی برخوردار است که سیر منظمی را برای هدفمند کردن زندگی شهروندان دنبال می‌کند. این سیر از تقویت زیر ساخت‌های آموزشی و فقر زدایی شروع شده و به حضور شهروندان در اداره جامعه با هدف تأثیر گذاری و تقویت احساس عزتمندی ختم می‌شود.

- مشارکت اجتماعی

«دیوید بیتام» در کتاب «دمکراسی و حقوق بشر» مشارکت اجتماعی را یکی از معیارهای جامعه پویا می‌داند و می‌نویسد: «ارزیابی آگاهی اجتماعی و توسعه انسانی در جامعه نباید به پای صندوق‌های رأی و انتخابات محدود شود. هنگامی که از حقوق عمومی سخن به میان می‌آید فوری ذهن‌ها به سوی سهم مردم در ساختار سیاسی متمرکز می‌شود. حال این که مشارکت اجتماعی مردم معیار مناسبی برای تعیین جایگاه مردم در ساختار سیاسی یک کشور است. مشارکت اجتماعی مردم بیشتر در امور غیر سیاسی و در قالب سازمان‌های غیر دولتی معنا پیدا می‌کند. هنگامی که مردم برای اداره بخشی از امور زندگی خود یا کمک به هموعان به صورت داوطلبانه وارد عرصه کار می‌شوند، این کار گروهی و جمعی در نهایت به خدمات رسانی مردم به مردم ختم می‌شود. در مشارکت اجتماعی بهره‌وری دو سویه وجود دارد. از سویی مردمی که از توانمندی مالی، ذهنی و تخصصی برخوردارند با ارائه خدمات انسان دوستانه در حوزه فقرزدایی، کمک به تحصیل، کمک به بیماران و... مشارکت می‌کنند و از طرفی این کمک‌ها به تقویت روحیه خودباوری و مسئولیت‌پذیری در میان شهروندان ختم می‌شود که این امر در نهایت به نفع دولت‌هاست». (بیتام، ۱۳۸۴: ۲۳)

طبق نظریه «دیوید بیتام» یکی از ارزش‌های بنیادی و معیارهای توسعه یافتگی جوامع، میزان مشارکت اجتماعی شهروندان در امور جامعه است و بر مبنای این نظریه شهروندان را در حوزه اجتماعی می‌توان به دو بخش شهروند مسئولیت‌گریز و مسئولیت‌پذیر تقسیم کرد. از آنجا که سازمان‌های غیر دولتی و مردم نهاد، حوزه‌های مختلف اجتماعی شهروندان را در یک جامعه تحت پوشش قرار می‌دهند، این نظریه می‌تواند معیار مناسبی برای ارزیابی موفقیت و تأثیرگذاری سازمان‌های مردم نهاد در استان هرمزگان باشد.

جایگاه حقوقی

دراصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر اصل مشارکت مردم در اداره امور جامعه اشاره شده است و از این مشارکت به عنوان یکی از بنیان‌های اساسی اداره جامعه یاد شده است. (گلشن پژوه، ۲۰۱۳۸۱) با توجه به نص صریح قانون در خصوص تشکیل اتحادیه‌های کارگری و انجمن‌های صنفی و مشروعیت بخشیدن به این سازمان‌های غیردولتی می‌توان استنباط کرد قانون

اساسی بر تشکیل سازمانهایی که بر آمده از بطن جامعه باشند در حوزه های مورد ضرورت تأکید نموده است. ضرورت روز افزون نسبت به کانالیزه نمودن مشارکت اجتماعی شهروندان از طریق سازمان های غیردولتی دلیل مهمی است تا برنامه ریزان کشور خود را محدود به سکوت قانون اساسی نکنند. بر اساس همین دیدگاه، برنامه چهارم توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی کشور به طور صریح به فعالیت سازمان های غیردولتی در کشور اشاره کرده است و هیأت وزیران در تاریخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۷ اقدام به تصویب آیین نامه سازمان های مردم نهاد و تشکیل آنها کرد. ضرورت روز افزون فعالیت سازمانها و نقش آنها در عرصه ملی، منطقه ای و جهانی سبب شد تا نهاد ریاست جمهوری معاونتی تحت عنوان «مشاور امور جوانان و رییس سازمان ملی جوانان» را تشکیل دهد. که منجر به تشکیل صدها و هزاران سازمان غیردولتی در کشور از کوچکترین روستاها و دور افتاده ترین آنها گرفته تا بزرگترین شهرها شد.

سابقه فعالیت سازمان های غیردولتی در بندرعباس

سازمانهای غیردولتی در ایران به سبک امروزی تجربه جدیدی محسوب می شوند، و در بندرعباس سازمانی وجود دارد که قدمت آن به نیم قرن قبل باز می گردد. انجمن خیریه و خدمات اجتماعی اهل سنت بندرعباس در اوایل دهه ۴۰ شمسی کار خود را با حضور جمعی از خیرین آغاز کرد. این انجمن به شماره ثبت دو، یکی از قدیمی ترین انجمن های سازمان یافته در کشور می باشد. در ابتدا هدف انجمن حمایت از ایتام، افراد بی بضاعت و ترویج روحیه انفاق در جامعه بود که پس از مدتی انجمن فوق توانست اهداف فرهنگی چون مولود خوانی، برگزاری کلاس های قرآن، وعظ و... را دنبال کند.

و همچنین تنها سازمان مجوزدار غیردولتی در عرصه اجتماع بندرعباس بود. اما الگوی رفتاری آن پس از مدتی مورد توجه خیرین دیگر مناطق قرار گرفت و در محله سورو انجمن خیریه خاتم النبیین، دارالایتام حضرت قاسم، در میناب، بندرلنگه، بستک و قشم با شکل رسمی کار خود را آغاز کردند. از نیم قرن قبل اولین سازمان غیردولتی در استان هرمزگان بر مبنای دو نیاز اساسی شکل گرفت. الف: وجود مناطق محروم در استان ب: بانیان خیر نیاز به انجمن ها و مؤسساتی داشتند که امانتدار آنها در دریافت کمک های مالی و توزیع آن میان نیازمندان باشند. این روند در حالی شتاب می گرفت که هنوز فرآیند ملی حمایت از سازمان های غیردولتی شکل جدی و عملیاتی به خود نگرفته بود و اصل این سازمان ها برای مردم و مسئولین ناشناخته مانده بود. پس برخی از مسئولان، این فعالیت را موازی با اختیارات حاکمیتی و اداری خود قلمداد می کردند و هر مسئول جدیدی که به استان می آمد یکی از مشکلات سازمان های مردم نهاد استان، ذهنیت سازی مثبت و آرایه گزارش عملکرد برای آنها بود. اما تغییر دیدگاه دولت از سال ۱۳۷۸ و حمایت دولت از سازمان های غیردولتی و ابلاغ مصوبه هیأت وزیران در خصوص تعیین محدوده فعالیت سازمان ها، افق تازه ای برای آنان گشود و سبب گسترش دامنه فعالیتشان شد.

نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه اجتماعی استان هرمزگان

سازمان‌های غیردولتی به طور مستقیم یا غیرمستقیم نقش مهمی در بیداری، مشارکت اجتماعی و توسعه انسانی یک جامعه دارند. هرچند که در جوامع توسعه نیافته یا کمتر توسعه یافته موانعی جدی در راه فعالیت سازمان‌های غیردولتی و به طور کلی فعالیت‌های جمعی وجود دارد، اما اثرگذاری این سازمان‌ها به گونه ایست که می‌تواند روند توسعه را در یک جامعه از زوایای مختلف شتاب بخشد. در ایران به طور سنتی فعالیت‌های خودجوش مدنی و اجتماعی میان مردم که از سابقه‌ای بس طولانی برخوردار است؛ وجود داشته است و غالباً آن‌ها در قالب خیریه یا مذهبی بوده‌اند. اما از اواخر دهه ۷۰ هـ.ش با تدوین قوانین جدید، فعالیت‌های مدنی و غیردولتی استان وارد مرحله تازه‌ای شد. سازمان‌ها علی‌رغم وجود موانع متعددی که مهمترین آن‌ها فقدان آموزش، تجربه و منابع مالی بود، در مدت فعالیت خود توانستند در خصوص توسعه اجتماعی استان نقش آفرینی کنند. مهمترین ابعاد عبارتند از:

الف - امور خیریه عمومی و فقرزدایی

در استان هرمزگان مثل بسیاری از مناطق کشور اولین انجمن‌های مردمی و غیردولتی با هدف انجام امور خیریه و کمک به فقرا شکل گرفت. رشد تجاری شهر بندرعباس بعد از سقوط جزیره هرمز توسط صفویان و از حدود چهارصد سال پیش آغاز شد. این شهر از آن پس تاکنون شاهد ورود جمعیت و موج مهاجرت به خود بوده است. حضور تجار بزرگ از بندرعباس به زمینه‌ای تبدیل شد تا کمک‌های خیریه در قالب جمعی و سازمانی بین فقرا تقسیم شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که تجار در بندرعباس همواره از یک اقدام جمعی و گروهی برای امر خیریه حمایت کرده‌اند و از سال ۱۳۴۸ انجمن خیریه بندرعباس با حمایت تجار و با شماره «۲» در کشور ثبت شد.

انجمن فوق از ابتدای فعالیت تاکنون دارای کارکردی وسیع و عمیق در جامعه شهری بندرعباس بوده است. و با شناسایی فقرا، تشکیل گروه تحقیق، ایجاد بانک اطلاعاتی، زیرپوشش بردن افراد ناتوان، اقداماتی مؤثر در حمایت تحصیلی، کمک به بیماران، ایتم، جمع‌آوری و سازماندهی زکات، صدقات، کمک‌های نقدی و غیر نقدی و حمایت از آسیب دیدگان حوادث غیرمترقبه در این شهر صورت داده‌اند. در سال‌های اخیر با الگوبرداری از انجمن خیریه بندرعباس انجمن‌های خیریه فراوانی در این شهر مشغول به فعالیت شدند. طبق آمار سازمان بهزیستی استان تا سال ۱۳۸۷، ۱۵ انجمن خیریه فعال در مشغول به فعالیت بوده‌اند. اکثر آن‌ها اقدام به عضوگیری کرده‌اند.

اقدامات آن‌ها سبب شده که کمیته امداد امام خمینی (ره) بخشی از مسئولیت‌های خود را در حمایت از نیازمندان به این انجمن‌ها واگذار نماید و با حمایت مستقیم یا غیر مستقیم از انجمن‌های خیریه، سهم بیشتری را برای مشارکت خیرین در فقرزدایی جامعه فراهم کند. طبق بررسی انجام شده حوزه فعالیت انجمن‌های خیریه روستاها و محلات سنتی استان بوده است.

ب - مدرسه سازی و تقویت زیرساخت های آموزشی

استان هرمزگان از جمله استان های محروم و کمتر توسعه یافته کشور محسوب می شود که بخش اعظم این محرومیت به ضعف زیرساخت های آموزشی برمی گردد. وجود مدارس کپری در شرق استان و جزایر خلیج فارس همواره مانعی برای سوادآموزی جمعیت جوان و میانسال بوده است.

در رفع چنین مشکل هایی، سازمان های مردم نهاد نقش آفرینی قابل توجهی داشته اند. تشکل غیردولتی «مجمع خیرین مدرسه ساز» باهدف تشویق خیرین در جهت ساخت مدرسه شکل گرفت. این مجمع اقدام به جمع آوری سرمایه های ایرانی در داخل و خارج از کشور و هدایت آنها به سمت مدرسه سازی کرد و در نهایت سبب شکل گیری نهضتی فراگیر برای برچیدن مدارس کپری در روستاهای استان و ساخت مدارس مجهز در این روستاها شد. از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ مجمع خیرین با جذب معتمدین خوشنام و اعزام آنها به شهرهای مختلف جهت توجیه نمودن خیرین، موفق به اجرای پروژه های آموزشی از جمله ساخت مدارس، دبیرستان های شبانه روزی، خوابگاه، خانه معلم و... در شهرهای استان با میانگین سرمایه گذاری سالیانه پانزده میلیارد ریال شد. (خطیبی، ۱۳۸۷: ۲۵)

فعالیت گسترده «مجمع خیرین مدرسه ساز» به عنوان یک سازمان غیردولتی و مردم نهاد سبب شد تا در سال ۱۳۸۴ جشن کپزدایی مدارس به عنوان یک افتخار ملی برگزار شود و امکان توسعه آموزشی و مبارزه با بی سوادی را در مناطق روستایی استان فراهم شود.

ج- توانمند سازی و جلوگیری از انحرافات اخلاقی نسل جوان

کارکرد مهمی دیگری که سازمان های غیردولتی دارند ایجاد خودباوری، استعدادیابی، توانمندسازی، هدفمند سازی و مشارکت اجتماعی نسل جوان است. بعد از تشکیل «سازمان ملی جوانان» در کشور و راه اندازی شعبه آن در سال ۱۳۷۹، زیر نظر نهاد ریاست جمهوری، تشکل های غیردولتی جوانان در سراسر استان کار خود را آغاز کردند. و سازمان ها در رده های سنی ۱۴ الی ۲۹ سال عضو می پذیرند و با موضوعاتی چون گردشگری، هنر، ادبیات، علمی - آموزشی، مبارزه با اعتیاد، محیط زیست، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و... زمینه رابرای مشارکت سازنده جوانان در این استان فراهم می کنند. بررسی ها نشان می دهد تقویت روحیه خودباوری، هدفمندی و احساس عزت اجتماعی از مهمترین دستاوردهای سازمان های غیردولتی جوانان بوده است. طبق آمار ارایه شده در گزارش عملکرد سازمان ملی جوانان استان هرمزگان مورخ ۱۳۸۸/۹/۲۳، ۱۶۰ سازمان مردم نهاد، زیر نظر سازمان ملی جوانان فعالیت می کنند که ۷۳۰۰ جوان هرمزگانی در این سازمان ها عضو می باشند. ایجاد فضای لازم برای تقویت مهارت های مردمی و پر نمودن اوقات فراغت جوانان هرمزگانی و امکان استفاده از فعالیت سازمان ها توسط صدها جوان دیگر که عضو رسمی این سازمان ها نیستند ولی از امکانات و خدمات آنها استفاده می کنند، گامی مهم در جهت توانمند سازی و جلوگیری از انحرافات اخلاقی جوانان است و این شرایط با تئوری مشارکت اجتماعی همخوانی دارد. و همین سازمان ها به علت تنوع و کثرت موضوع در حیطه فعالیتشان اقدام به تشکیل

اتحادیه هایی همچون «خانه تشکل های غیردولتی» و «خانه شهریاران جوان» کردند. برخی از آن‌ها با همکاری شهرداری در محله‌های استان مسئولیت امور فرهنگی، ورزشی و اجتماعی جوانان را برعهده گرفته‌اند که در واقع مدلی از خودگردانی امورات اجتماعی در محله‌ها توسط جوانان می‌باشد.

د - مشارکت مدنی زنان

استان هرمزگان از جمله مناطقی است که در بافت بومی آن، نگاه به زنان تا حدی سنتی است و درخصوص تحصیل، مشارکت اجتماعی، اشتغال بیرون از خانه و... برای زنان در میان بسیاری از خانواده‌ها حساسیت‌های اجتماعی وجود دارد. تغییر این نگاه سنتی بیش از همه نیازمند تجارب عینی برای حضور اجتماعی زنان از یک سو، ارایه الگویی موفق برای اجتماع از سویی دیگر است. برخی از زنان با هدف افزایش توانمندی این قشر و شکوفایی استعدادها اقدام به تشکیل سازمان‌های غیردولتی ویژه زنان کرده‌اند. تشکیل سازمان‌هایی همچون «دختران جوان»، «زنان توانمند هرمزگان»، «زنان و آموزش خانواده» و... که هر یک رفع بخشی از مشکلات زنان هرمزگانی را برعهده گرفته‌اند. که خود نمونه‌ای از اقدام خود جوش زنان هرمزگانی برای مشارکت اجتماعی است. به عنوان مثال، سازمان «زنان و آموزش خانواده» با هدف افزایش مهارت‌های زندگی مثل ازدواج، تربیت فرزندان، ارتباط اجتماعی، سوادآموزی، خودباوری و... در میان زنان تشکیل شد و با انجام دوره‌های آموزشی کوتاه مدت و بلندمدت در بین زنان روستاها و محله‌ها شهرهای استان، توانست در خودآگاهی و توسعه انسانی زنان هرمزگانی تأثیرگذار باشد.

طبق نظرسنجی به عمل آمده از زنانی که در دوره‌های مهارت زندگی شرکت نموده‌اند، ۷۲ درصد آن‌ها حضور در این دوره را در توانمند سازی، نحوه برخورداری اجتماعی با جنس مخالف و فعالیت بیرون از خانه مؤثر دانسته‌اند. ۱۴ درصد، تأثیر را متوسط، ۸ درصد تأثیر کم و ۲ درصد تأثیر خیلی کم دانسته‌اند. اکنون سازمان‌های غیردولتی با همکاری سازمان بهزیستی و با استفاده از کارشناسان آموزش و پرورش فعالیت می‌کنند که این روند تا به امروز ادامه داشته است و یکی از ابزارهای مهم رفع محرومیت و ایجاد خودباوری در میان زنان هرمزگانی بوده است. از طرفی، با بررسی تجربه فعالیت سازمان‌های غیردولتی ویژه زنان مشخص می‌شود، حضور مؤثر و سازنده زنان در تشکل‌هایی که ویژه خودشان است کم از حساسیت‌های سنتی نسبت به فعالیت اجتماعی بیرون از خانه زنان کاسته شده و سبب شده که در مناطق روستایی مردان خانواده نیز از آموزش‌های اجتماعی همسران خود حمایت کنند.

ه - درافزایش مشارکت اجتماعی شهروندان

افزایش مشارکت مدنی شهروندان و تأثیرگذاری آن‌ها در سطوح محلی نیازمند وجود بسترهای لازم است. سازمان‌های غیردولتی که در مراکز فرهنگی، مساجد و کانون‌ها در شهرهای استان شکل گرفته‌اند، توانسته‌اند نقش مهمی را در مسئولیت‌پذیری شهروندان و حضور مدنی آن‌ها به عنوان شهروند فعال ایفاء کنند. هرچند که فعالیت سازمان‌ها از تنوع و گستردگی چندانی برخوردار است

که بررسی آن خود تحقیقی جداگانه را می طلبد، اما وجود طبقات قومی مثل اقوام آذری، لاری، سیرجانی، لری، شیرازی، اوزی و به طور کلی انگیزه های قومی و مذهبی یا علائق هنری، فرهنگی یا حوزه های اجتماعی مثل مبارزه با اعتیاد و ایدز، هریک به زمینه ای برای فعالیت مدنی شهروندان هرمزگانی تبدیل شده است.

هرچند که در مقایسه با دیگر استان های کشور مراحل مقدماتی و اولیه را طی می کند، اما حضور محدودشان سبب شده تا دستگاه های اجرایی بخشی از وظایف خود را به نهادهای مردمی واگذار کنند و با حمایت از این نهادها مردم رامسئولانه در حل مشکلات اجتماعی و شهری مشارکت دهند. دستگاه هایی مثل شهرداری، اداره بهزیستی، سازمان محیط زیست و آموزش و پرورش در این امر پیشقدم هستند.

طبق نظر سنجی به عمل آمده، در جامعه هرمزگان ۶۸ درصد کسانی که در یک انجمن یا سازمان مردم نهاد عضو هستند علاقمند نقش آفرینی بیشتری در جامعه هستند و ۲۰ درصد این افراد سطح مشارکت فعلی را کافی دانسته اند. در این خصوص رابطه معناداری میان اعضای شهری و روستایی سازمان های مردم نهاد وجود ندارد. بدین مفهوم که این سازمان ها تأثیر نسبتاً یکسانی در افزایش روحیه مشارکت اعضاء داشته اند. تشکیل هیأت های مذهبی ویژه لاری ها، ترک ها، کرمانی ها، شیرازی ها، مشهدی ها و... ثبت این هیأت ها و گسترش فعالیت آن ها به امور خیریه و حمایت از نیازمندان صرف نظر از ارائه خدمات انسانی شایان، نهادهای مردمی را به ابزاری شفاف و ملموس برای گسترش مشارکت مدنی شهروندان در استان هرمزگان تبدیل کرده است.

ز- افزایش روحیه مسئولیت پذیری شهروندان

طبق بررسی به عمل آمده شهروندانی که به نحوی با سازمان های مردم نهاد در ارتباط بوده اند از روحیه مسئولیت پذیری بیشتری در همکاری با شهرداری ها و دیگر نهادهای دولتی، نگهداری اموال عمومی، کمک به هموعان و... برخوردار بوده اند. طبق نظر سنجی که از اعضاء سازمان های غیر دولتی فعال در محله های استان صورت گرفته است، ۷۷ درصد آن ها اظهار کرده اند که در نگهداری اموال عمومی و همکاری با شهرداری کوشا هستند، ۱۴ درصد همکاری شان را متوسط، ۵ درصد کم و ۲ درصد خیلی کم ارزیابی کرده اند. بر این اساس تربیت شهروند مسئولیت پذیر بر مبنای نظریه توسعه اجتماعی یکی از دستاوردهای سازمان های غیر دولتی در استان است.

از نظر کاربردی می توان تجربه سازمان های فعال در حوزه محیط زیست را مثال زد. تجربه نشان داده است که این سازمان ها با فعالیت ترویجی و عملی خود تأثیر زیادی بر اهمیت مردم نسبت به حفظ محیط زیست پیرامونی خود داشته اند.

چارچوب نظری تحقیق

فعالیت های مدنی در قالب سازمان های غیردولتی، عبارت است از: «مشارکت ارادی و آگاهانه مردم در تشکل هایی که با موضوعات و اهداف خاصی تشکیل شده است و به صورت مردمی و

غیردولتی اداره می‌شوند. در این تشکل‌ها اداره امور توسط اعضاء است و هزینه‌ها از طریق کمک‌های مردمی و حق عضویت جمع آوری می‌شود. (امانی، ۱۷:۱۳۸۵) تشکل‌ها در جوامع مختلف از درجه تأثیرگذاری متفاوتی برخوردارند. هدف از تحقیق بررسی این تأثیرگذاری در استان هرمزگان با تأکید بر توسعه اجتماعی است.

روش شناسی

این تحقیق به صورت میدانی انجام شده است و بعد از جمع آوری اطلاعات در مورد سازمان‌های مردم نهاد فعال، غیرفعال، تفکیک آماری و حوزه فعالیت هر یک، موضوع فعالیت سازمان‌های مردم نهاد فعال مورد بررسی قرار گرفته است. اثرگذاری و نیازهای عینی جامعه هرمزگانی معیار انتخاب موضوع فعالیت سازمان‌های غیردولتی مورد تحقیق بوده است. این انتخاب به صورت تصادفی ساده و خوشه‌ای بوده است. گرد آوری داده‌ها به وسیله پرسشنامه و تجزیه و تحلیل داده‌ها با کمک نرم افزار SPSS انجام شده است. در این پژوهش تأثیر مثبت فعالیت سازمان‌های مردم نهاد استان هرمزگان بر توسعه اجتماعی مدنظر بوده است.

روش تحقیق

تحقیق به شیوه توصیفی و میدانی است و از پرسشنامه «بازپاسخ» جهت شناسایی تأثیر سازمان‌های غیردولتی استان هرمزگان، با نمونه ۱۰۰ نفری پرسشنامه تهیه و توزیع شده است. ۵۰ پرسشنامه در مناطقی که سازمان‌های مردم نهاد فعال بوده‌اند و ۵۰ پرسشنامه در مناطقی که سازمان‌های مردم نهاد فعال نبوده‌اند. در ادامه لیستی از موضوع‌هایی که با تأثیر اجتماعی سازمان‌های غیردولتی مرتبط بوده‌اند شامل شش گویه تهیه شده است. در ادامه جهت تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری متداول مثل آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است.

جدول شماره ۳: نتایج نظر سنجی در مناطقی که سازمان‌های مردم نهاد فعال بوده‌اند

اولویت بندی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	ردیف
۲	٪۴/۵	٪۱۰	٪۱۲	٪۷۳/۵	۱
۱	٪۵/۵	٪۶	٪۴	٪۷۹/۵	۲
۶	٪۸	٪۹/۴	٪۲۳	٪۵۹/۶	۳
۳	٪۲	٪۷۸	٪۱۴	٪۷۲	۴
۴	٪۴/۲	٪۷	٪۲۰/۳	٪۶۸	۵
۵	٪۲	٪۱۵	٪۱۴	٪۶۷	۶
پایایی: ٪۸۹ سطح معناداری: ۰/۰۰۰۰ درجه آزادی: ۲۵					N=۱۰۰

جدول شماره ۴: نتایج نظر سنجی در مناطقی که سازمان های مردم نهاد فعال نبوده اند

اولویت بندی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	ردیف
۴	٪۱۶/۲	٪۱۲/۷	٪۲۳/۸	٪۳۷/۳	۱
۵	٪۱۶/۳	٪۲۱/۴	٪۳۲/۷	٪۲۹/۶	۲
۲	٪۲۲/۵	٪۹/۵	٪۲۰	٪۴۴	۳
۶	٪۲۰/۲	٪۱۶	٪۳۲/۸	٪۲۱	۴
۱	٪۱۷	٪۱۳	٪۱۹/۳	٪۵۰/۷	۵
۳	٪۲۵	٪۲۱/۲	٪۱۴/۸	٪۳۹	۶
پایایی: ٪۸۹ سطح معناداری: ۰/۰۰۰					N=۱۰۰
درجه آزادی: ۲۵					

نتیجه گیری

مقایسه نظر سنجی ها گویای تأثیر سازمان های مردم نهاد بر توسعه اجتماعی در استان هرمزگان است.

آنچه از نظر سنجی ها استنباط می شود اینست که فعالیت سازمان های مردم نهاد در یک منطقه چه از بعد نگرشی و چه از بعد رفتاری تأثیری مثبت داشته اند. این تأثیر مثبت در دو قالب، معنا پیدا کرده است، یا سبب مشارکت رفتاری شهروندان در فعالیت های جمعی شده است و یا نگرش های بدبینانه را نسبت به فعالیت های جمعی کاهش داده است و در عوض نوعی حس مسئولیت پذیری را به شهروندان منتقل کرده است. نتایج تفصیلی پژوهش نشان می دهد در جامعه شهری و روستایی استان، سازمان های مردم نهاد تأثیر نسبتاً یکسانی داشته اند و با توجه به ارزیابی فعالیت سازمان های ویژه زنان در میان قشر زنان، سازمان های ویژه جوانان در میان قشر جوان و سایر سازمان های عمومی نشان می دهد که بین متغیرهایی چون جنس (مرد و زن بودن) یا سطح سنی (جوان یا میانسال بودن) رابطه معناداری وجود ندارد.

در عوض در مناطقی که سازمان های غیر دولتی فعالیت نداشتند سطح بهره مندی از خدمات سازمان های مردم نهاد کم بوده است و از طرفی توسعه اجتماعی این مناطق با کندی انجام می شود. به طور مثال: در مناطقی که هنوز مجمع خیرین مدرسه ساز فعالیت نداشتند در مقایسه با حوزه فعالیت آن ها تفاوت فاحشی از نظر خدمات آموزشی وجود داشت و از طرفی احساس مشارکت افراد در این مناطق پائین بود. به لحاظ رفتاری، اقدام مجمع خیرین مدرسه ساز نه فقط از جهت تقویت زیر ساخت آموزشی مطرح بود بلکه استفاده کنندگان از خدمات مجمع خیرین مدرسه ساز، از این اقدام به عنوان بهترین خاطره زندگیشان یاد می کردند.

پیشنهادها

مهمترین راهکار موجود برای افزایش سطح کیفی سازمان‌های غیردولتی استان هرمزگان، شکل‌گیری اتحادیه‌های تخصصی است. که آن‌ها مجموعه‌ای از تشکلهای غیردولتی رادر طیف‌های گسترده وباموضوع‌های مختلف دربرمی‌گیرند. پس چنین همگرایی نمی‌تواند به تخصص‌گرایی سازمان‌های غیردولتی استان کمک کند. اگر در هر زمینه از فعالیت، اتحادیه خاص آن سازمان شکل بگیرد، استفاده از تجارب و امکانات سازمان‌های همسوسبب تحول رفتاری و تأثیرگذاری عمیق سازمان‌ها در شهرها و روستاهای استان هرمزگان می‌شود.

از سوی دیگر طبق سؤالاتی که از اعضاء سازمان‌های غیردولتی و مخاطبانی که از خدمات آن‌ها استفاده کرده‌اند به عمل آمد، سازمان‌های غیردولتی مدرسه ساز و انجمن‌های خیریه بیش از دیگر سازمان‌ها، شناخته شده است و مورد اعتماد بودند. بررسی عملکرد این دو نوع سازمان با دیگر سازمان‌ها نشان می‌دهد که فعالیت سازمان‌های دیگر علی‌رغم اثرگذاری مثبت، به نسبت دو سازمانی که ذکر شد برای مخاطبان و حتی اعضاء خود سازمان‌ها با شناخت کمتری همراه بوده است. با این تفصیل سازمان‌های غیردولتی برای رهایی از دام ناشناختگی و امکان جذب کمک‌های مردمی و عضوگیری مناسب در ابتدای فعالیت خود، آن دسته از اهداف را مورد توجه قرار داده اند که با نیاز و فهم جامعه همخوانی بیشتری دارد. این شرایط سبب می‌شود که سازمان‌های غیردولتی در میان عموم افراد جامعه از مقبولیت بیشتری برخوردار شوند و راه را برای فعالیت گسترده آن‌ها در دیگر زمینه‌ها فراهم آورد.

منابع و مأخذ

- ۱- آیین نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیر دولتی جوانان (۱۳۸۱)، مصوبه هیأت وزیران.
- ۲- آیین نامه‌های اجرایی ماده ۱۵۷ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۷۹)، مصوبه هیأت وزیران.
- ۳- امانی، سپیده (۱۳۸۵)، تشکل‌های غیر دولتی و تمرین دموکراسی، نشر کنشگران داوطلب، شماره ۲۷.
- ۴- بابایی، حمید رضا (۱۳۸۳)، سازمان‌های غیر دولتی در عرصه بین الملل، تهران: نشر قطره، چاپ اول.
- ۵- بارانت، اریک (۱۳۸۲)، مقدمه ای بر حقوق اساسی، ترجمه عباس کلخدا، تهران: نشر میزان، چاپ اول.
- ۶- بیتام، دیوید (۱۳۸۴)، سرمایه گذاری اجتماعی مسئولیت مشترک، ترجمه سهراب رزاقی، نشریه کنشگران داوطلب، ۱۳۸۴، شماره بیست و پنجم.
- ۷- خزایی، پارسا (۱۳۸۳)، فاطمه، سازمان غیردولتی توسعه و پایداری، تهران: ناشر سازمان بهزیستی، چاپ اول.
- ۸- خطیبی سورویی، محمد (۱۳۸۶)، یادای از مجمع خیرین، تهران: ناشر سازمان نوسازی مدارس، چاپ اول.
- ۹- قطعنامه مربوط به چگونگی مشورت سازمان ملل با سازمان‌های غیر دولتی ۱۹۹۶.
- ۱۰- کوپر، مری کامر خورد (۱۳۷۹)، سازمان‌های بین المللی و ظهور دموکراسی، ترجمه علیرضا ناموذ حقیقی، تهران: نشر معاصر، چاپ اول.
- ۱۱- گلشن پژوه، محمود رضا (۱۳۸۱)، راهنمای سازمان‌های غیر دولتی، تهران: نشر ابرار، چاپ اول.
- ۱۲- لستر، سالامون (۱۳۸۵)، تنوع روز افزون نیازهای آموزشی تشکل‌ها، ترجمه علیرضا امیدوار، نشریه کنشگران داوطلب، ۱۳۸۵، شماره بیست و هشتم.
- ۱۳- مصوبه نحوه صدور و مجوز تأسیس تشکل‌های غیردولتی (۱۳۷۸)، شورای عالی اداری کشور.

1- How the world bank work with NGO,s, The World Bank , 1995 and,»NGO WorkShop«, Asian Institute of Technology , 1998.

2-<http://www.UN.org/DPI/NGO>.

3-Jack plano , Roy Olton : The International Relation Dictionary , 4th edition , 1988 , P:309.

4 - Lester , Salamon. Anhier , Helmut; Towards Understanding the International Non- Profit Sector.

5- Otto , Dianne, Nongovernmental Organizations in the United Nations System : the emerging Role of International Civil Society , Human Rights Quarterly , Vo118 , 1996 , No. I. February.

6-The Council of Europe and NGO,S, 1995, Bruxell.